

De R.K. gemeenschap van De Meern (5)

door

J.H.P. Heesters

In 1795 is in de Nederlanden de Bataafse Republiek aangevangen. Onder leiding van de Raadspensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck besloot de Nationale Vergadering tot de scheiding van Kerk en Staat. Deze scheiding was een van de redenen voor de R.K. gemeenschap in Oudenrijn om een eigen statiekerk te stichten omdat men de afstand naar de kerk op 't Hoog in Vleuten toch wel erg bezwaarlijk vond.

Armmeeesters uit Oudenrijn kochten op naam van het armbestuur de buitenplaats Rhijnzicht aan de Rijksstraatweg waar op 15 augustus 1797 de eerste godsdienstoefening werd gehouden.

Wie is de eigenaar?

De R.K. gemeenschap in Oudenrijn had nu wel een eigen statiekerk maar daarmee was de zaak niet afgedaan. Als gevolg van de scheiding tussen Kerk en Staat werden er in mei 1798 enige zeer ingrijpende maatregelen afgekondigd. Zo werd verordend dat de torens van de kerken met de daarin hangende klokken geen eigendom meer zouden zijn van de kerkgenootschappen die van de kerk gebruik maakten. De torens en klokken, dus ook van de kapel in De Meern, werden tot eigendom van de burgerlijke overheid verklaard.

Veel belangrijker was de maatregel over het eigendomsrecht van de kerkgebouwen die na 1581 in handen van de hervormden waren gekomen. In de Staatsregeling stond vermeld:

Alle Kerkgebouwen en pastory-huizen der voormaals Heerschende Kerk worden overgelaten aan de beschikking van ieder Plaatselijk Bewind, om deswege tusschen alle Kerkgenootschappen eenig vergelijk te treffen.

Deze maatregel hield in dat de grootste groep gelovigen van een van de kerkgenootschappen in de toekomst van het kerkgebouw gebruik zou mogen maken.

Om de omvang van de verschillende groepen en het recht van eigendom van de kerkgebouwen te onderzoeken, werd in een publicatie van 12 juli 1798 aangeraden een commissie te benoemen. Ook in Vleuten ging een commissie aan het werk maar deze stuitte direct al op verzet. De hervormde kapel aan de Zandweg in De Meern viel vóór de reformatie evenals de rooms-katholieken ten noorden van de Leidse Rijn, Velthuizen en Harmelen onder de kerspelkerk van Vleuten. De katholieke inwoners van Oudenrijn en Reyerscop behoorden daar niet toe. Omdat zij volgens de hervormden in andere dorpen woonden konden zij geen aanspraak maken op de kapel aan de Zandweg.

Bij de telling in augustus 1798 bleek dat in De Meern 205 rooms-katholieken en 76 hervormden woonden. In Oudenrijn en Velthuizen woonden 110 rooms-katholieken en 59 hervormden 1). Hieruit blijkt, hoe men ook telt, dat de rooms-katholieken in de meerderheid waren en dus de kapel aan de Zandweg konden opeisen. Er moest een regeling met de hervormden getroffen worden en de officiële aanspraak moest volgens artikel 5 van de bovengenoemde publicatie vóór 1 november 1798 goedgekeurd zijn. De ingestelde „Commissie der Roomsgezinden te Vleuten” kon echter voor die datum geen regeling ter goedkeuring indienen, waardoor formeel de kapel in De Meern daarna aan de hervormden moest blijven.

De rooms-katholieken in Oudenrijn en De Meern maakten zich hierom niet zo druk want zij hadden sinds 15 augustus 1797 een eigen statiekerk. Dat lag anders voor de pastoor van Vleuten die het met deze gang van zaken helemaal niet eens was.

Een kapelaan benoemd

Adolf Tellegen was in 1795 tot pastoor van Vleuten benoemd. Hij werd tijdens zijn eerste pastoraatsjaar al gecon-

De oude R.K. kerk op 't Hoog in Vleuten

fronteerd met de afscheiding van de rooms-katholieken in Harmelen die een zelfstandige statiekerk hadden gesticht. Uit De Meern, Oudenrijn, Velthuizen en Reyerscop wist hij dat enkele katholieken een verzoek hadden geschreven aan de Repraesentanten van den Lande van Utrecht om gezamenlijk met de hervormden gebruik van de kapel te mogen maken. Dit verzoek werd gedaan naar aanleiding van de scheiding van Kerk en Staat in 1795. Als dit verzoek ingewilligd zou worden, moest voor de eredienst een geestelijke beschikbaar zijn. Waarschijnlijk hierop vooruitlopend werd een „Capellaan” benoemd die wel onderhouden moest worden. De pastoor van Vleuten had er dus alle belang bij dat het aantal katholieken van zijn kerspel niet terugliep. Op 22 maart 1796 wordt door Adolf Tellegen een overeenkomst met het kerkbestuur opgesteld 2). Hierin staat:

Ondergeteekende verklaard dat mij verbindt van een Capellaan te zullen houden ten dienst van deeze gemeynte zoo lang ik deeze Pastory bediene waar voor de kerkmeesteren mij zullen laten het geld dat voor de plaatsen gegeven word in de gestoeltens, vervallende de dispositie hiervan nae mijne afliesigheid of afscheyde van deeze gemeynte, aan de kerkmeesteren alhier ten meeste nutte van deeze Pastory of gemeynte.

Het zou echter anders verlopen want toen het verzoek van de rooms-katholieken voor het gebruik van de kapel werd afgewezen, vond onder het pastoraat van Adolf Tellegen de tweede afscheiding, namelijk die in Oudenrijn, plaats. Het gevolg van beide afscheidingen, zowel in Harmelen als Oudenrijn, was dat het aantal parochianen van de pastoor in Vleuten bijna gehalveerd werd. De financiële middelen liepen daardoor ook terug wat een groot nadeel was, zeker omdat door de pastoor een kapellaan benoemd was die ook onderhouden moest worden.

De strijd om de kapel in De Meern

Vóór de beslissende datum van 1 november 1798 waren de hervormden door de Vleutense commissie meerdere keren voor een gesprek op het gemeentehuis van Vleuten uitgenodigd. Op de eerste uitnodiging werd helemaal niet gereageerd terwijl de tweede uitnodiging schriftelijk werd beantwoord. Inmiddels kwam de datum van 1 november 1798 in zicht en de rooms-katholieken in Vleuten, onder leiding van hun pastoor, werden woedend. Zij dreigen via de Municipaliteit (= gemeentebestuur) in eerste instantie de kapel te zullen naasten. Op 30 november 1798 schreven zij een brief naar de hervormden waarin zij hun voorstel op een wat mildere wijze herhaalden. Er kwam nog een derde uitnodiging waarop niet werd geantwoord. Tenslotte greep de Municipaliteit in: op hun brief moest binnen vier dagen een antwoord gegeven worden. Op 4 december van dat jaar wees de hervormde gemeente het voorstel van de rooms-katholieken van Vleuten af, wetend dat er juridisch geen gronden meer waren om in het bezit van de kapel te komen. Door de besprekingen op te houden wist men dat de beruchte datum overschreden zou worden en daardoor de kapel aan de hervormde gemeente zou blijven. Tot 1800 bleef men zonder succes heen en weer schrijven.

In 1799 kwam Napoleon Bonaparte in Frankrijk aan de macht en hij stelde in 1801 een nieuwe grondwet op die ook gold voor de Nederlanden. In een nieuwe Staatsregeling was vastgelegd dat de herverdeling van kerken en pastorieën werd stopgezet. Bij decreet was ook bepaald dat ieder kerkgenootschap dat vanaf het begin van de 18e eeuw in het bezit was van een kerkgebouw, dat onherroepelijk mocht houden. Dit was wederom een tegenvaller voor de pastoor van Vleuten en voorlopig was dit het einde van de strijd om de kapel aan de Zandweg in De Meern. Het strijdtoneel verplaatste zich vervolgens van de kerspelkerk in Vleuten naar de pas opgerichte statiekerk in Oudenrijn.

Ondergeteekende verklaard dat mij verbindt van een Capellaan te zullen houden ten dienst van deeze gemeynte zoo lang ik deeze Pastory bediene waar voor de kerkmeesteren mij zullen laten het geld dat voor de plaatsen gegeven word in de gestoeltens, vervallende de dispositie hier van nae mijne afliesigheid of afscheyde van deeze gemeynte, aan de kerkmeesteren alhier ten meeste nutte van deeze Pastory, of gemeynte.

Adolfhus Tellegen

Beoombt O. & Pastoor
Op het Hoog te Vleuten den 22. Maart 1796. Op het Hoog te Vleuten

35 =

Extract uit het Doopboek
der Rooms Cath. gemeente agter 't Wijkstraat
te Utrecht.

1765 Den 3^{en} Septemb. is gecomp

Gerrit wettigen zoon
van Hermannus van Nooy en Maria Gynthera Grotten
De Petrus en Meester zyn geweest
Petrus en Anna Gyntheren

Accord: met het werke Doopboek
af attest: Petrus Werdon Rooms Pastore agter 't Wijkstraat
gegeven Utrecht den 12 Novemb.
1790 -

Doopbewijs van Gerardus van Nooy

De tweede pastoor

Na het overlijden op 26 oktober 1800 van pastoor Gerardus van der Hoeven, de eerste pastoor van Oudenrijn, werd op 14 november van datzelfde jaar Gerardus van Nooy door de vice-superior Aloysius Ciamberlani in Brussel tot opvolger benoemd 3). Gerrit van Nooy is volgens het doopboek van de Sint Martinuskerk in de „agter 't Wijkstraat” op 3 september 1765 gedoopt 4). Vóór zijn benoeming tot pastoor in Oudenrijn is hij kapelaan in Weesp geweest. Tijdens zijn pastoraat werd Gerrit van Nooy op 5 mei 1809 als coadjutor met recht van opvolging aan de aartspriester van Utrecht, Johannes van

Engelen, pastoor in Maarssen, toegevoegd. Toen deze laatste in 1810 overleed werd Gerrit van Nooy op 8 mei in dat jaar wederom door dezelfde vice-superior Aloysius Ciamberlani in Brussel als opvolger benoemd 5). Tot aan zijn overlijden heeft hij deze functie bekleed en in 1829 is hij daarnaast enige tijd vice-superior van de Hollandse Zending geweest. Hij volgde hiermee de overleden Italiaanse prelaat Ciamberlani op, die hem regelmatig op diverse posten had benoemd. Gerardus van Nooy is op 27 november 1832 in Maarssen overleden en op 1 december daaropvolgend begraven 6).

In het boekje „Rijngaard des Heren” is deze tweede pastoor van de statie Oudenrijn door de schrijver afgeschilderd als een man die niet de indruk maakte over capaciteiten van enige betekenis te hebben beschikt. Verder wordt vermeld dat de luie en domme van Nooy een eclatante mislukking is geweest. De vraag is gerechtvaardigd of deze beschrijving juist is.

Als we de loopbaan van Gerrit van Nooy bekijken, dan is hij pastoor van Oudenrijn, daarna en gelijktijdig coadjutor en vervolgens aartspriester van Utrecht geweest. Tenslotte is hij tijdelijk vice-superior van de Hollandse Zending geweest. Gezien in het licht van die tijd moet hij over capaciteiten beschikt hebben om deze functies, op zijn eigen wijze, te kunnen uitoefenen.

Als we de functie van aartspriester in die tijd bekijken dan was die niet benijdenswaardig en er waren hiervoor maar weinig liefhebbers te vinden. De oorzaak daarvan was dat men naast de taak en zorg als pastoor er veel werkzaamheden bij kreeg. De functie bracht veel rompslomp met zich mee en de aartspriester zat tussen vele vuren in. Hij moest in principe jaarlijks de parochies in zijn gebied bezoeken en daarvan verslag uitbrengen aan de vice-superior van de Hollandse Zending in Brussel. Ook was er veel correspondentie, individuele

ALOYSIUS CIAMBERLANI

PROTONOTARIUS APOSTOLICUS

RERUM AD SACRAM NUNTIATURAM BRUXELLESEM SPECTANTIUM ADMINISTRATOR.

NEC NON MISSIONUM HOLLANDIÆ ET MAGNÆ BRITANNIÆ VICE-SUPERIOR
A SSMO DNO NRO SPECIALITER DEPUTATUS.

Dilecto nobis in Christo R. D. Gerard van Nooy Missionis Batavae Presbytero Romanofath.

Salutem in D^{no}: sempiternam

Vacante per obitum R. D. Gerardi Vanderhoeven statione in loco vulgo dicto Oudene Rijn Dⁿⁱ

in Fœderato Belgio; ne Catholici in dicta statione degentes spiritualibus auxiliis fraudentur; Tibi R. D. G. van Nooy de cujus probitate plurimum in Domino confidimus, dictam hanc stationem in Ouden Rijn Dⁿⁱ Wijkstraat vacantem auctoritate Apostolica committimus, ac facultatem facimus, ut in eadem Verbum Dei predicare, Confessiones Sacramentales excipere, poenitentes absolvere, aliaque Pastoralia munia exercere libere possis & valeas, ad nostrum tamen beneplacitum duraturam. Datum in Co. Romanensium die 12. mensis Nov. anno millesimo octingentesimo.

Aloysius Ciamberlani Vice-Sup. Miss. (3)

D. O. M.

ANNO REPARATAE SALUTIS TRIGESIMO SECUNDO SUPRA MILLESIMUM OCTINGENTESIMUM, DIE VIGESIMA SEPTIMA NOVEMBRIS, ANNOS RATUS
SEXAGINTA SEPTEM MENSES TRES, EXTREMIS SANCTAE ECCLESIAE SACRAMENTIS MUNIUS, PIE ORDORNIUIT IN DOMINO, ATQUE DIE
PRIMA DECEMBRIS PROXIME SEQUENTIS IN COEMETERIO CATHOLICORUM SEPULTUS EST IN MAARSSSEN,

VIR ILLUSTRISSIMUS ATQUE AMPLISSIMUS

D. D. GERARDUS VAN NOOIJ,

OLIM

VICE-SUPERIOR MISSIONIS HOLLANDICAE,

AD OBITUM USQUE

ARCHIPRESBYTER DISTRICTUS ULTRAJECTENSIS,

PASTOR MISSIONARIUS IN MAARSSSEN.

Ultrajecti ex honestis religiosisque parentibus natus, in alma Universitate Leovaniensi in secundâ Philosophicarum disciplinarum
lineâ laureatus, omnibusque ibidem insigni cum laude absolutis Theologiae studiis, in sortem Domini vocatus, in vineâ Domini per
annos quadraginta duos indefessus et multâ animarum messe, atque in magnum Ecclesiae proventum, laboravit. Praefuit Districtui
Ultrajectensi Archipresbyter annis viginti duobus; universae Missioni Hollandicae, difficillimo tempore, Vice-Superior annis tribus
mensibus sex. Verbo et opere clarus, clero fidelibusque dilectus, libertatis Ecclesiae vindex intrepidus, optime meritus de Religione,
summis demum Sanctissimi Domini Papae Gregorii XVI laudibus honoratus, quievit.

*Non erubescens testimonium Domini (1), bonam militiam pro Ecclesia Dei militavit (2); sapientiam ejus enarrabunt gentes, et
ejus laudem enuntiabit Ecclesia (3). Anima illius, ut quantocius mercede laborum fruatur aeternâ, Sacerdotum Sacrificiis et
fidelium precibus enixe commendatur.*

- (1) 1 Tim. 1. v. 8.
(2) 1 Tim. 1. v. 18.
(3) Eccli. 39. vv. 14.

R. I. P.

ULTRAJECTI APUD J. R. VAN ROSSUM, MDCCCXXXII.

Officiële aankondiging van het overlijden van Gerardus van Nooy

dispensatie (= ontheffing), regelen van benoemingen en het censureren van literatuur 7). Een logisch gevolg van dit extra werk was dat de functie van aartspriester geen fel geambieerd ambt was. Het duurde soms maanden voor dat iemand bereid was deze functie op zich te nemen.

Daar kwam bij dat het ambt weinig status had. Om daar wat aan te doen, lieten verschillende aartspriesters een grotere bonnet (= vierpuntig hoofddekkel voor katholieke geestelijken) maken dan die van hun collega-pastors. Ook hadden zij een sleepe aan hun toga zodat ze waardig konden binnenschrijden.

Als we de moeilijke functie en de extra werkzaamheden van een aartspriester bekijken dan kan niet expliciet gesteld worden dat Gerrit van Nooy een luie en domme pastoor is geweest. Ook voor de statiekerk in Oudenrijn heeft hij verdienste gehad want door zijn toedoen is het, ondanks het verzet van de pastoor van Vleuten, een zelfstandige R.K. gemeenschap gebleven.

Naasten of niet

Na de reformatie in 1581 werden veel rooms-katholieke kerken gesloten of door de hervormden in gebruik genomen. Het kerkelijk gebied in de Noordelijke Nederlanden werd ingedeeld in 280 missiestaties waarvan het kerspel in Vleuten er één was. Toen in 1797 de statie Oudenrijn werd gesticht waren de grenzen niet vastgesteld. Pastoor Tellegen kon geen

zeggenschap uitoefenen over de statie Oudenrijn want die viel buiten zijn kerkelijk gebied. Hij wist wel dat veel rooms-katholieken van zijn kerspel, onder anderen uit De Meern, Reyerscop en Velthuizen, tegen zijn zin kerkten in de nieuwe statiekerk van Oudenrijn. In het begin rekende hij er op dat de rooms-katholieken van De Meern straks wel naar de kapel aan de Zandweg zouden komen. Door de nieuwe Staatsregeling van Napoleon was hij zich bewust geworden dat het terugkrijgen van de kapel een verloren zaak was. In De Meern had hij nu geen kapel en geen kerkangers voor Vleuten meer. Wel had hij nog steeds zijn kapelaan die onderhouden moest worden en die hij had voorbestemd om de kapel aan de Zandweg, als een bijkerk van Vleuten, te laten bedienen.

Er kwam weer wat hoop voor Adolf Tellegen toen in 1806 de Raadspensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck werd vervangen door Lodewijk-Napoleon, een broer van Napoleon Bonaparte. Deze werd koning van Holland en kreeg onmiddellijk van de rooms-katholieken te horen dat de Staatsregeling van 1801, namelijk het ongedaan maken van de herindeling van de kerken, opnieuw gezien moest worden. Op 2 augustus 1808 vaardigde Lodewijk-Napoleon het decreet no 26 uit waarbij aan de rooms-katholieken het recht werd toegekend de vroegere kerken te naasten. Dit mocht echter alleen als de meerderheid van de bevolking rooms-katholiek was, wat bij de telling in augustus 1798 in De Meern, Oudenrijn en Velthuizen al was aangetoond. Pastoor Adolf Tellegen zag nu weer een kans om de kapel in De Meern in zijn bezit te krij-

gen. Op de tweede van de Hooymaand (= juli) in 1809 maakte hij in de kerk op 't Hoog in Vleuten een oproep bekend 8). Daarin verzocht hij allen die van het kerspel in Vleuten waren of er toe behoorden, zich na de laatste dienst van de week daarop, uit te spreken over de naasting van de hervormde kerk in Vleuten en de kapel in De Meern. Als men voor naasting van één kerk was dan moest men zich uitspreken aan welke kerk de voorkeur werd gegeven. Als men niet op de genoemde tijd bij de commissie bestaande uit Pastoor, kerkmeesteren en eenige daarbij gestelde Perzoonen zijn voorkeur had uitgesproken, dan werd men verondersteld tegen naasting te zijn. Jammergenoeg voor de pastoor van Vleuten gaven slechts acht mensen aan zijn oproep gehoor. Hiervan waren er drie voor de naasting van de kapel in De Meern, twee voor de naasting van de hervormde kerk aan de Schoolstraat in Vleuten en drie waren tegen naasting van beide kerkgebouwen.

Een brief aan de koning

Ook de rooms-katholieken van Oudenrijn waren niet op de naasting van de kapel aan de Zandweg uit. Zij hadden immers sinds 1797 hun eigen kerk. Om hun mening, als zelfstandige R.K. gemeenschap, kenbaar te maken, schreven zij één week na de oproep van pastoor Adolf Tellegen, op 14 juli 1809, een verzoekschrift naar Lodewijk-Napoleon 9). Pastoor Gerrit van Nooy stond achter dit besluit van zijn gemeenschap en later zou blijken dat hij het voorstel van het verzoekschrift heeft gedaan en het concept van de brief aan de koning heeft geschreven 10).

De brief is te lang om deze integraal op te nemen maar het eerste punt dat zij genoemd hebben, is dat zij sinds 1797 over een eigen kerkgebouw aan de *Leidsche Vaart dicht den Stads Dam* beschikken. Zij vermelden daar ook bij dat zij in hun

nieuwe kerk veel geld geïnvesteerd hadden. Opmerkelijk is ook de zinsnede: *dat zij gaarne de goede Harmonie met hunne protestantse medeburgers wilden bevorderen, en dus tot twist of oneenigheid geene aanleiding wilden geeven.*

Natuurlijk kwam ook de afstand naar 't Hoog in Vleuten aan de orde. Men merkte op dat de pastoor van Vleuten voorheen geen bezwaar had gemaakt toen de bewoners van De Meern en Oudenrijn in Utrecht naar de kerk gingen. Op grond van de getallen konden zij de kapel in De Meern naasten, maar zij voelden daar niets voor omdat er in hun eigen kerk tweehonderd personen meer konden. Als zij in het bezit van de kapel zouden komen, moesten er hoge kosten worden gemaakt, hetgeen men wel wat bezwaarlijk vond.

Adolf Tellegen had zich ook zorg gemaakt over de financiën voor de armen en dat aanspraak gemaakt zou worden op de armenkas in Vleuten. Het antwoord hierop was dat de R.K. gemeenschap van Oudenrijn zelf voor het onderhoud van de armen zou zorgen. Tenslotte werd als argument aangevoerd dat, als de kapel in handen van de rooms-katholieken zou komen, de protestanten *geen lokaal in de gansche nabuurschap tot hunne godsdienst oefeningen kan worden aangeezen.* Anderzijds zou dit de goede harmonie in De Meern en Oudenrijn verstoren. Op grond van deze overwegingen verzochten zij de koning om de kapel in De Meern aan de hervormden te laten.

Dat de R.K. gemeenschap in Oudenrijn het met de inhoud van het verzoekschrift eens was, blijkt uit de dertig handtekeningen die onder de brief staan. Enkele herkenbare namen zijn: H. van Peer, Adrianus van Bommelen, Pieter Degens, Pieter van Niekerk, Jan van Schalkwijk, Wijnand van den Bosch, Jacobus van den IJssel, Jacob van Rijn, Jacobis van der Sluys en Henk van der Sluys.

Aanvullend aan de tekst van deze brief staat terzijde vermeld:

De Catholieken wonende in de omtrek van de Meern in het Departement Utrecht verzoeken Uwe Majesteit geen acht te slaan op aanspraken, die door de geestelijke catholieke pastoor van Vleuten wordt gedaan, om de protestantse kerk aan de Meern te verkrijgen, dat niet in overeenstemming met het verlangen van de twee Genootschappen zal zijn, die elk in het bezit willen blijven van de kerk, die ze thans bezitten.

In wezen vormde deze brief de afsluiting van een bijna vijftien-jarige strijd om de kapel in De Meern. Deze bleef in handen van de hervormden en ook van Adolf Tellegen werd niets meer gehoord. Hij overleed op 6 april 1818 in Vleuten en werd dezelfde dag bijgezet in het graf van de familie van Bijlevelt in de oude kerk van Vleuten.

Tot in deze eeuw hebben de hervormden van de kapel in De Meern gebruik gemaakt. Op 13 mei 1912 is door de firma C. Schmieman met de sloop begonnen om plaats te maken voor de hervormde kerk zoals deze er nu nog steeds staat.

Bronnen

1. Hervormde Gemeente De Meern, pag. 118
2. 100 jaar Willibrordkerk Vleuten, pag. 28
3. RAU Aartspriester Holl. Zending no. 1635
4. Idem no 1629
5. Idem no 1635
6. Idem no 1640
7. Op Tocht Nov. 91, pag. 7
8. Archief Ned. Herv. Gemeente Harmelen no 34
9. Idem no 103
10. RAU Aartspriesters Holl. Zending no 1343

BID VOOR DE ZIEL

VAN ZALIGER

den Hoogwaardigen Heer

GERARDUS VAN NOOIJ,

AARTSPRIESTER van het district
Utrecht, weleer VICE SUPERIOR der
Hollandsche Zending, en PASTOOR
te *Maarssen*.

Aldaar in den ouderdom van 67 jaren
den 27 November 1832 overleden, en
den 1 December begraven.

R. I. P.